

УДК 378.147:81'243

Л. О. Книш – викладач кафедри англійської мови Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу;

Н. В. Мойсеєнко – викладач кафедри англійської мови Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Принципи організації самостійної роботи з іноземної мови у вищих навчальних закладах

*Роботу виконано на кафедрі англійської мови
ІФНТУНГ*

У статті проаналізовано підходи провідних науковців до визначення самостійної роботи. Розкрито основні принципи організації самостійної роботи студентів з іноземної мови: активність, індивідуалізація навчання, доступність, чіткість та визначеність завдань, наочність, систематичність та послідовність, зв'язок із життям тощо.

Ключові слова: самостійна робота, безперервна освіта, принципи організації самостійної роботи.

Кныш Л. О., Мойсеенко Н. В. Принципы организации самостоятельной работы по иностранному языку в высших учебных заведениях. В статье проанализированы подходы ведущих научных работников к определению самостоятельной работы. Раскрываются основные принципы организации самостоятельной работы студентов по иностранному языку: активность, индивидуализация учебы, доступность, четкость и определенность заданий, наглядность, систематичность и последовательность, связь с жизнью и тому подобное.

Ключевые слова: самостоятельная работа, непрерывное образование, принципы организации самостоятельной работы.

Knysh L. O., Moisevenko N. V. Organizing Principles of Independent Work in Foreign Language at Higher School. Prominent scientists' definitions of the independent work are presented in the article. The main principles of independent work in foreign language (activity, individualization of training, intelligibility, precision and definiteness of tasks, demonstrativeness, consistency and sequence) have been considered in the article.

Key words: independent work, permanent education, organizing principles of independent work.

Постановка наукової проблеми та її визначення. Процеси глобалізації і приєднання України до Болонської декларації зумовили реформування системи вищої освіти, зміну її мети і змісту. Нові орієнтири розвитку пропонують системі вищої освіти складні задачі та зміни в стратегії підготовки інженерів. Сучасному суспільству потрібен не просто інженер – носій інформації, а професіонал, здатний до саморозвитку та самонавчання в умовах, що швидко змінюються. Вивчення іноземної мови, зокрема англійської, яка офіційно має статус мови міжнародного спілкування, набуває за таких умов великого значення. Із розвитком засобів масової комунікації, особливо мережі Інтернет, професійна інформація стає більш доступною. Та, незважаючи на необхідність й усвідомлену мотивацію в оволодінні англійською мовою, більша частина випускників вищих навчальних закладів не в змозі користуватись нею у своїй професійній діяльності [6, 3].

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Аналіз досліджень засвідчує, що ґрунтовні визначення сутності самостійної роботи сформулювали такі науковці, як Б. Єсіпов, В. Буряк, П. Підкасистий, М. Скаткін, Р. Нізамов та ін. Так, Б. Єсіпов уважав, що самостійна робота як складник процесу навчання – це діяльність, яка виконується в спеціально відведений для цього час без посередньої допомоги педагога, але відповідно до його завдань та під його контролем. При виконанні завдань студенти усвідомлено намагаються реалізувати їх мету, осмислити навчальний матеріал, виділити головне, знайти відповіді на питання, відображаючи в різних формах результати своїх розумових і фізичних зусиль [3, 15].

На думку В. Буряка, розкриття сутності самостійної роботи можливе тільки за умови проведення аналізу її зовнішньої та внутрішньої сторони. Зовнішня сторона знаходить відображення в освітніх функціях педагога, а внутрішня – у пізнавальних функціях осіб, що навчаються. М. Скаткін стверджував, що самостійна робота – це вид індивідуальної навчальної діяльності студентів, що передбачає керування їхньою пізнавальною діяльністю з боку викладача за допомогою методичних

вказівок, бесід, колоквиумів, консультацій протягом навчальних занять. Виходячи із цього визначення, науковець вважає, що перспективною формою розвитку самостійності майбутніх фахівців є організація творчої самостійної роботи на аудиторних заняттях. За І. Харламовим, самостійна робота – це активна навчально-пізнавальна діяльність молодих людей, яка проводиться індивідуально чи в групах, на аудиторних заняттях або вдома, із завданням педагога та за його методичними вказівками, але без його безпосередньої участі. Вона охоплює різні форми й методи навчання (окрім методів усного викладу матеріалу, коли домінують діяльністю суб'єктів навчання є сприйняття на слух мови викладача). Як зазначає П. Підкасистий, існують суттєві відмінності між самостійною роботою та самостійною діяльністю студентів. Самостійна робота – це штучна педагогічна конструкція, особлива система умов навчання, за допомогою якої педагог організовує та керує діяльністю суб'єктів навчання і на заняттях, і під час виконання домашнього завдання. Основою такої системи виступає база завдань із різних навчальних дисциплін, яка будується відповідно до змісту предмета та методики його викладання. Самостійна діяльність розглядається науковцем як специфічна форма навчального та наукового пізнання, під час якої відбувається осмислення студентами навчального матеріалу й самостійне визначення шляху розв'язання завдання. Цей процес містить такі компоненти: виділення мети, визначення предмета діяльності та вибір засобів діяльності. Головною ознакою самостійної діяльності є керування власною діяльністю, а стороння допомога при виконанні роботи має другорядне значення [1].

Мета дослідження – проаналізувати принципи організації самостійної роботи з іноземної мови, висвітлити основні підходи до її визначення, що сприятиме кращому розумінню цього складного дидактичного феномену.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз визначень самостійної роботи засвідчив, що її головною ознакою є пріоритетність самостійності студентів за умови керівної ролі викладача. Отже, узагальнюючи погляди педагогів, самостійну роботу можна визначити як форму активної пізнавальної діяльності, що виконується одним або групою студентів відповідно до завдань викладача, під його керівництвом, але без його безпосередньої допомоги. Правильно організована, з педагогічної точки зору, самостійна робота студентів сприяє поглибленню та розширенню знань, пробудженню інтересу до пізнавальної діяльності, оволодінню прийомами процесу пізнання, розвитку пізнавальних здібностей, формує здатність брати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні рішення, вихід із проблемних ситуацій та ін.

Для ефективної організації самостійної роботи потрібно дотримуватися таких принципів: активності студентів; індивідуалізації навчання; доступності матеріалу, що вивчається; чіткості та визначеності завдань; наочності; систематичності та послідовності у формуванні навичок самостійної роботи; свідомості та самостійності навчання; зв'язку із життям; наявності єдиних вимог щодо керування.

Навчання іноземних мов у контексті підвищення якості підготовки інженерів та інтеграції української системи вищої освіти в загальноєвропейський освітній простір є важливим завданням вітчизняної освіти і потребує чимало аудиторного часу. Але на сучасному етапі однією з головних тенденцій у вищій освіті є збільшення кількості часу на позааудиторну та самостійну роботу студентів. Саме за допомогою позанавчальної діяльності студент має змогу отримати досвід та виробити власні моделі поведінки. На думку А. Рубанік, Г. Большакової, самостійна робота, у тому числі й позанавчальна діяльність студентів, повинна відповідати таким вимогам: виконуватися особисто студентом або студент повинен самостійно виконати частину колективної роботи; являти собою закінчену розробку чи закінчений етап розробки, у якому розкриваються та аналізуються актуальні проблеми відповідної практичної сфери діяльності; демонструвати достатню компетентність автора (студента) у проблемних питаннях; мати навчальну, наукову чи практичну направленість та значимість; уміщувати певні елементи новизни [3, 21].

Нова програма з іноземної мови для немовних вищих навчальних закладів передбачає оволодіння вмінням пошуку інформації для професійно орієнтованого читання та аналізу англійських джерел. Тексти фахового спрямування є джерелом для розширення фахового термінологічного словника, предметом читання й обговорення на заняттях, основою для використання в ситуаціях мовлення, для аудіювання, тобто для цілеспрямованої та продуктивної мовленнєвої діяльності студентів. Для того, щоб виробити необхідні навички для подальшого самостійного вивчення професійно-орієнтованої

літератури, студентам доцільно виконувати вправи, спрямовані на: ідентифікацію невідомих слів за асоціацією, із контексту, за словотворчими елементами, за приналежністю до групи інтернаціональних слів; впізнання мовних моделей у процесі читання, тобто розуміння мовних зразків, що за основою мають ту або іншу модель, характерну для певного виду фахової літератури; уміння користуватися словниками та довідниками.

Лексико-граматичні вправи можуть бути не пов'язаними зі змістом тексту, хоча повинні містити лексику та граматичні явища, які наявні в тексті та які слід опрацювати, що сприятиме розумінню тексту під час його читання. Вони сприяють організації та управлінню самостійною роботою студентів, а також формуванню їхніх умінь і навичок у цьому виді мовленнєвої діяльності. Практичний досвід з організації самостійної та позанавчальної діяльності студентів на базі вивчення іноземної мови підтверджує ефективність таких заходів, як зустрічі з носіями мови, читання окремих дисциплін іноземними мовами, участь студентів в університетських та позауніверситетських конференціях із підготовкою доповідей та статей іноземною мовою, клуби, круглі столи, лекції іноземною мовою, конкурси на кращий переклад.

Поняття професійної компетентності інженера характеризують такі основні якості фахівця, як: володіння на високому рівні професійною майстерністю; здійснення свого подальшого професійного розвитку; вміння спілкуватися на професійному рівні; здатність нести відповідальність перед суспільством за свою професійну діяльність. Сьогодні самостійна робота є однією з головних форм організації діяльності студентів у ВНЗ. Удосконалення освіти у вищій школі передусім визначається запровадженням компетентнісного підходу в навчальний та позанавчальний процеси, що сприяє розвитку самостійності та надає можливість максимально реалізувати студентський потенціал. Важливе значення для забезпечення принципу активності має й урахування вікових особливостей студентів, їхніх аналітичних здібностей та рівня володіння іноземною мовою. Так, якщо на першому курсі позааудиторна самостійна робота передбачає насамперед ознайомлення з новою лексикою та виконання вправ на закріплення лексичного та граматичного матеріалу, то на старших курсах усе більшого значення набуває самостійна робота студентів навчально-пошукового або науково-пошукового характеру: підготовка доповідей та виступ на конференції, робота з автентичними джерелами інформації, виконання курсових та дипломних проектів тощо [5, 36; 6, 42].

Забезпечення індивідуалізації навчання передбачає застосування технічних засобів інформації та мережі Інтернет, які сприяють інтенсифікації та раціоналізації навчального процесу, формуванню умінь і навичок студентів, більш глибокому засвоєнню ними навчального матеріалу. Так, за рахунок вибору відповідного режиму роботи студенти отримують можливість навчатися в зручний для них час та концентрувати увагу на тих аспектах вивчення мови, які потребують додаткового опрацювання [1; 4; 6]. Під час виконання самостійної роботи велику роль відіграє принцип наочності, який сприяє формуванню більш точного уявлення про предмет, що вивчається, слугує сполучною ланкою між конкретним матеріалом та абстрактним. Зокрема, використання відеоматеріалів іноземною мовою дає можливість активізувати самостійну роботу студентів завдяки поєднанню вербальних та невербальних засобів комунікації, професійної гри акторів, зміни сюжетної лінії тощо. На основі відеоматеріалів доцільно розробити низку завдань, які сприятимуть розвитку логічного мислення студентів та їх мовленнєвої компетентності [4; 5]. Мультимедійні продукти і послуги Інтернету надають широкі можливості для підвищення ефективності процесу навчання не тільки тому, що вони забезпечують одночасне використання кількох каналів сприйняття в процесі навчання, за рахунок чого досягається інтеграція інформації, що подається кількома органами відчуття. Вони надають змогу імітації складних реальних ситуацій та експериментів; дозволяють візуалізувати абстрактну інформацію за рахунок динамічного представлення процесів і т. п. Однією з виключно важливих властивостей комп'ютера, яка не характерна для жодних із навчальних засобів, є здатність взаємодіяти з людиною. Це означає, що в методистів з'явилася змога створювати адаптивні дидактичні матеріали, з якими студенти можуть працювати самостійно, в індивідуальному темпі, у заданій чи вільній послідовності, не відчуваючи багатьох труднощів самостійної роботи.

Інтерактивність дає можливість деякою мірою керувати наданням інформації: студенти можуть індивідуально змінювати настройки, вивчати результати, а також відповідати на запити програми про конкретні побажання користувача. Вони також можуть установлювати швидкість надання матеріалу і кількість повторень, що відповідають їх індивідуальним академічним потребам [6, 34]. Саме завдяки інтерактивності комп'ютера стало можливим використання технічних засобів для

забезпечення самостійної роботи студентів. Індивідуалізація процесу навчання реалізується завдяки використанню гіпертекстової технології організації даних та розробці багаторівневих навчальних матеріалів. Використовуючи такі навчальні посібники, студент отримує потрібну йому інформацію, різну і за характером, і за глибиною та складністю. Таким чином, студенти стають активними учасниками навчального процесу. Ефективне навчання неможливе без систематичного використання методів отримання, обробки та систематизації знань. Така робота є вагомим і плідним, якщо значною мірою здійснюватиметься самостійно, при докладанні людиною максимум зусиль, умінь і навичок для досягнення суттєвих результатів. Коли фахівець навчиться самостійно розбиратися в проблемах, завданнях, питаннях тощо, тільки тоді він може бути достатньо впевненим у своїх переконаннях і зі знанням справи відстоювати їх перед іншими.

Розвиток самостійності студентів, їхньої здатності до самонавчання, до пізнавальної самостійності є важливим у наш час. Різке збільшення обсягу інформації в усіх галузях знань, прискорення темпів утілення досягнень науки і техніки в народне господарство вимагають від сучасного спеціаліста систематичного оновлення професійних знань. У зв'язку із цим виникає нагальна потреба у формуванні в студентів здатності до самостійної роботи (самостійної діяльності) та пізнавальної самостійності як риси особистості. Тільки самостійна робота, самоосвіта, самовдосконалення, самостійна діяльність протягом усього життя можуть зробити людину справжнім професіоналом, знавцем своєї справи, зробити її справді необхідною для суспільства. Якщо людина не навчиться практично з початкової школи працювати самостійно, прагнути до розширення свого світогляду, вдосконалення своєї майстерності, вона ніколи не досягне відповідного рівня досконалості, не зможе принести бажаної користі людям і не отримає сатисфакції від своєї діяльності [5, 24].

Для того, щоб отримати максимальну віддачу від самостійної роботи, потрібно правильно визначити цілі, зміст, методи та форми організації процесу навчання, тобто потрібно керувати своєю пізнавальною діяльністю. Здатність студентів регулювати свої дії вказує на наявність самоконтролю, який повинен мати місце не тільки після закінчення, а також і під час процесу всієї діяльності. Критична оцінка результатів своєї діяльності підвищує творчий потенціал студента, розвиває аналітичне мислення та самостійність у процесі накопичення знань. Поняття самостійної роботи можна трактувати як складний пізнавальний процес, систему внутрішніх і зовнішніх дій, зумовлених єдністю мотивів та цілей, спрямований на сприйняття і творче засвоєння знань [5, 35]. Результативність процесу навчання значною мірою залежить від закріплення аудиторної роботи. Студенти повинні добре зрозуміти особливості систематичної, самостійної роботи над іноземною мовою, а також необхідність свідомого сприйняття мовних фактів під час збільшення теоретичних і практичних труднощів та обсягів матеріалу, що вивчається. Проте не завжди студенти здатні працювати самостійно. Багато студентів визнають, що їм не вистачає умінь правильно організувати самостійну роботу, окремі з них не вміють правильно розподіляти вільний час [2, 67]. Тому основна роль у формуванні умінь працювати самостійно належить викладачеві, який демонструє прийоми самостійної роботи на аудиторних заняттях і організовує самостійну діяльність студентів. Організація самостійної роботи буде правильною тільки з урахуванням потреб самих студентів в оволодінні іноземною мовою, при правильній постановці завдань, виконання яких потребує певних зусиль. Завдання викладача – допомогти студентові стати суб'єктом самостійної навчальної діяльності, тобто самому визначити цілі, обирати засоби, корегувати, оцінювати, нести відповідальність за свої дії та результат.

Численні дослідження фахівців у галузі соціології, психології, педагогіки вказують на той факт, що одним із найефективніших способів виховання інтересу студентської молоді до майбутньої професії є залучення її до творчої діяльності, яка безпосередньо пов'язана із професійною освітою. Ідеться про науково-дослідну роботу студентів (НДРС), яка, у свою чергу, вирішує низку виховних завдань. На сучасному етапі розвитку системи вищої освіти науково-дослідницька діяльність студентів набуває все більшого значення і є одним із головних компонентів професійної підготовки майбутнього спеціаліста. Це насамперед обумовлено тим, що ефективність останньої значною мірою визначається рівнем сформованості дослідницьких знань, умінь, розвитком особистісних якостей, накопиченням досвіду творчої дослідницької діяльності. Крім того, вивчення навчальних дисциплін також вимагає від студентів володіння методами наукового пізнання та дослідницькими вміннями.

Науково-дослідницька діяльність студентів дає можливість якнайповніше виявити індивідуальність, творчі здібності, готовність до самореалізації особистості. Важливо зазначити, що процес дослідження є індивідуальним та ціннісним і в освітньому, і в особистісному розумінні. У більшості студентів уявлення про науково-дослідну діяльність неповні, крім того, уміння, що відповідають науково-дослідній діяльності, практично відсутні чи присутні фрагментарно. Більшість студентів не

усвідомлює соціального й особистісного значення науково-дослідницької діяльності. Майбутній спеціаліст має бути готовим до здійснення науково-дослідної роботи, що в подальшому дасть змогу ефективно виконувати професійні обов'язки. На нашу думку, іноземна мова – дієвий засіб формування готовності студентів до науково-дослідницької діяльності. Адже відомо, що 80 % наукової літератури публікується іноземними мовами, зокрема англійською. Тому саме за допомогою іноземної мови науковець може самостійно створити простір для вільного самовираження, становлення індивідуальних інтересів та схильностей.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Враховуючи досить низький рівень сформованості готовності студентів до виконання НДР, завданням ВТНЗ загалом та викладача зокрема є виведення цього виду роботи на якісно новий рівень, спираючись на зазначені вище компоненти готовності студентів до науково-дослідної роботи. Обґрунтовано спланована НДРС сформує в них навички поглибленої самостійної роботи, наукового мислення, творчих здібностей, підготує їх до безперервної освіти, зорієнтує на ефективну самоосвіту, дасть можливість проектувати свою майбутню професійну діяльність. І саме іноземна мова не лише сприятиме формуванню позитивної мотивації ведення навчально-пізнавальної, дослідницької та наукової діяльності, а й здатна вивести майбутнього науковця на якісно новий міжнародний рівень, сформувати гармонійно розвиненого учасника міжкультурної комунікації.

Список використаної літератури

1. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання у немовному ВНЗ / Г. В. Барабанова. – К. : Фірма «ІНКОС», 2005. – 315 с.
2. Болонський процес: документи. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – 168 с.
3. Ивашик Е. А. Самостоятельная внеаудиторная учебная работа студентов как средство совершенствования учебно-воспитательного процесса по иностранным языкам в вузе / Е. А. Ивашик // Формирование коммуникативной иноязычной компетенции : сб. науч. тр. Моск. гос. лингв. ун-та. – 2005. – Вып. 42. – С. 32–42.
4. Кравчук Г. В. Навчання професійно-орієнтованого діалогічного мовлення на основі текстів науково-технічної реклами / Г. В. Кравчук // Іноземні мови. – 2008. – № 4. – С. 54–57.
5. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 16–25.
6. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та української перспективи / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – С. 34–36.
7. Тарнопольський О. Б. Методика навчання англійської мови на II курсі технічного вузу / О. Б. Тарнопольський. – К. : Виш. шк., 1993 – 167 с.
8. English for Specific Purposes. National Curriculum for Universities : програма з англ. мови для проф. спілкування / за ред. С. Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.

Статтю подано до редколегії
14.03.2012 р.

УДК 81'22:81'42

О. В. Лубянова – викладач Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

Методологічні аспекти викладання іноземних мов студентам із вадами слуху у вищих навчальних закладах

Роботу виконано на кафедрі англійської мови гуманітарного спрямування № 3 НТУУ «КПІ»

У статті розглянуто основні напрями викладання іноземних мов студентам ВНЗ із вадами слуху та показано, як упровадження сучасних розробок у цій галузі сприяє подальшому розвитку професіоналізму молодих людей з особливими потребами та зростанню їх комунікативних здібностей.

Ключові слова: сурдопедагогіка, вади слуху, мультимедійні засоби, білінгвістичний метод, жестова мова, корекційна педагогіка.

© Лубянова О. В., 2012